

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

The peculiarities of the Ukraine bank sector functioning are analyzed; the processes that influence the bank functioning competitiveness are found out; the problems of foreign capital investments into the Ukraine bank sector are considered.

Ефективний розвиток національної економіки вирішальним чином залежить від підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економічної системи, розвитку фінансового і банківського секторів. Нині у вітчизняній банківській системі відбувається становлення ринкових, насамперед, конкурентних засад, від яких залежить стабільність усієї системи. Україна взяла шлях до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки, яка передбачає створення та функціонування стабільного, ефективного, ліквідного і конкурентного середовища.

Дослідженню проблеми конкурентоспроможності банківської системи України приділяється значна увага в наукових працях та дослідженнях багатьох вчених-економістів, таких, як О. Васюренко, А. Гальчинський, О. Пересада, А. Мороз, Л. Примостка, В. Гриньова, В. Ющенко та ін.

Однак певні теоретичні та науково-методичні проблеми щодо покращення ефективності діяльності банків та підвищення рівня їх конкурентоспроможності залишилися невирішеними в повній мірі, а саме: недостатньо з'ясовано вплив іноземного капіталу на розвиток вітчизняного банківського сектору; потребують подальшого дослідження шляхи формування банківського капіталу в умовах ринкової економіки; необхідне обґрунтування ефективних підходів і заходів щодо підвищення конкурентоспроможності банківської системи на мікро- та макрорівні.

Тому основною метою статті є дослідження процесів, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності банківського сектору України, а також аналіз позитивних та негативних тенденцій щодо впливу іноземного капіталу на розвиток вітчизняної банківської системи.

Ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня її капіталізації, який на сьогодні низький. Так, капітал найбільшого європейського банку Deutsche Bank AG (Німеччина) становив на початку цього століття 51,5 млрд. доларів США, активи — 732,5 млрд. доларів, тоді як капітал усієї банківської системи України — менше 4 млрд. доларів США, а активи — менше 5% активів німецької установи. Якість власного капіталу багатьох банків невисока, оскільки значну його частину сформовано не в грошовій формі й реально виведено з банків, а тому платоспроможність таких банків невисока [1].

Одним із шляхів покращення стану капіталізації банківської системи є консолідація банківського капіталу. Підвищення рівня капіталізації банків можливе шляхом злиття та поглинання. Зарубіжний досвід свідчить про високу ефективність такого методу, результатом якого виступає підвищення інвестиційної привабливості банків, зниження операційних витрат та вартості послуг для клієнтів, а також розширення обсягу спектра фінансових послуг тощо. Але при цьому не слід забувати про загрозу монополізації фінансових послуг і монопольного впливу на економіку країни. Низький же рівень конкурентоспроможності може призвести до фактичної втрати вітчизняної банківської системи, як це сталося у Польщі та більшості інших країн — нових членів чи претендентів на вступ до ЄС [1].

Аналізуючи проблему конкурентоспроможності банківської системи, необхідно, насамперед, зазначити, що це поняття з'явилося тільки з появою ринкової економіки, оскільки в часи планової економіки цього питання не виникало саме з причини відсутності конкурентного середовища на внутрішньому ринку.

Особливої уваги в ринковій економіці заслуговує питання ефективного виконання банками покладених на них функцій (мобілізація грошових ресурсів на вклади від клієнтів; надання клієнтам позик і створення нових платіжних засобів; здійснення розрахунків між клієнтами та ін.) в умовах активізації конкурентних відносин на українському банківському ринку. Вітчизняний банківський ринок поступово перетворюється з ринку продавця на ринок покупця, про що говорить поступове зменшення кількості новостворених банків, переважання банків з акціонерною формою власності та концентрації капіталу в найбільших банках, що створює основу для збереження міжбанківської конкурентної боротьби в перспективі. Той факт, що процентні ставки за кредитами за останні 6 років зменшилися більшою мірою, ніж за депозитами, дає підстави стверджувати про загострення боротьби банків за клієнта і, як наслідок, розвиток міжбанківських конкурентних відносин в Україні.

Надалі під конкурентоспроможністю банківського сектору будемо розуміти властивість цієї системи, обумовлену рівнем її готовності ефективно надавати конкурентні фінансові послуги, забезпечувати високу фінансову стійкість і динамічно розвиватися, враховуючи загальноекономічне й соціально-політичне становище держави та протидіючи різноманітним зовнішнім і внутрішнім факторам. Слід зауважити, що конкурентоспроможність розглядається з точки зору підвищення якісного рівня всіх банків в Україні загалом, які формують її банківську систему, а не якогось одного банку.

Міжбанківська конкуренція стає головною характеристикою сучасного розвитку банківської сфери нашої держави з усіма особливостями, притаманними цьому процесу. Але відомо, що конкуренції без монополії не існує — кожен конкурент бажає стати монополістом [2]. Аналіз і дослідження робіт авторів дозволили виявити такі види конкуренції та форми монополії, які можуть характеризувати специфіку банківської сфери і тісно між собою взаємопов'язані (рис. 1).

Головними індикаторами конкурентоспроможності банківської системи є ціна кредитних ресурсів та диференціація банківських послуг. В економічно розвинутих країнах надається нині понад 300 різних банківських послуг, які щороку вдосконалюються й модифікуються. В Україні в останні роки також помітно загострилася конкуренція на ринку банківських продуктів: видача грошових кредитів; приймання депозитів; здійснення грошових розрахунків і платежів; випуск кредитних та платіжних карток; консультування; надання економічної та фінансової інформації. Але незначна мобілізація банками ресурсів порівняно з потенційними їх можливостями та низький рівень довгострокового кредитування свідчать про відсутність довіри з боку населення. Тому найпоширенішим банківським продуктом залишається короткострокове кредитування клієнтів (близько 70% активів банків припадає на кредитний портфель).

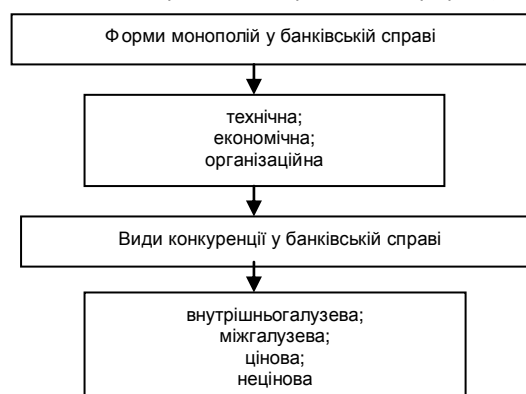

Рис. 1. Види конкуренції та форми монополії у банківській справі

Закінчення таблиці

Отже, незаперечливим є той факт, що справжньої конкурентоспроможності банківського сектору України на світовому ринку ще немає. Цю ж тезу можна віднести й до регіональної конкуренції, оскільки практично вся вага частка української банківської системи, включаючи всі її надбання і переваги, розташована в Київській області, а у Львівській, Одеській, Харківській та Чернігівській областях їх кількість залишилася незмінною, в інших, навпаки, поступово скорочується, хоча їх статутний капітал поступово зростає. Тобто Київ та Київська область займають передову позицію. Дніпропетровську, Донецьку, Харківську, Одеську, Запорізьку, Львівську, Полтавську області та АР Крим можна віднести до групи середньої концентрації; Луганську, Миколаївську, Черкаську, Волинську, Чернігівську, Херсонську, Сумську, Вінницьку області – до групи незначної концентрації; а Житомирську, Хмельницьку, Рівненську, Закарпатську, Кіровоградську, Тернопільську, Чернівецьку області – лише до групи низької концентрації. Це свідчить не про погіршення стану банківської системи в регіонах, а про те, що банки розширюють кількість своїх філій, а самі переводяться до Києва, що й зумовлює проблему відсутності як регіональної конкуренції, так і регіональної конкурентоспроможності.

Зважаючи на це, Національному банку потрібно стимулювати розвиток регіональних банків, які в подальшому стануть фінансовою основою розвитку економіки регіонів та зможуть за наявності конкуренції з боку зарубіжних банків, зберегти клієнтів завдяки індивідуальному підходу до них, особливо зв'язкам та значному досвіду співпраці. В Україні є об'єктивна потреба структурування банківської системи. Вагомим кроком на шляху до підвищення конкурентоспроможності банківської системи повинно стати створення ланки спеціалізованих банківських установ та посилення регіональної складової розвитку банківської системи.

Розглянемо, яку роль у підвищенні конкурентоспроможності відіграє присутність іноземного банківського капіталу в Україні. Після того, як були скасовані деякі обмеження щодо входження іноземного банківського капіталу у вітчизняний сектор економіки, доступ його на ринок банківських послуг було дещо лібералізовано. У процесі розвитку фінансового ринку, досягнення макроекономічної стабілізації, розгортання приватизаційних процесів присутність іноземного капіталу в банківському секторі України поступово зростає. Зараз в Україні функціонує 23 банки з іноземним капіталом, з яких 9 — із 100-відсотковим іноземним капіталом (усі вони є дочірніми). Дослідивши сучасний стан залучення іноземних банків до участі у функціонуванні банківської системи, зазначимо: частка банків з участю іноземного капіталу в Україні становить лише 12%; частка банків із стопроцентним іноземним капіталом — 4,8%; частка іноземного капіталу у формуванні сукупного статутного капіталу банківської системи України — трохи більше 10,5% [1]. Таким чином, на сьогодні ці кредитні інститути зайняли певну нішу на ринку, однак не можна однозначно стверджувати, що банки з іноземним капіталом суттєво потіснили банки з українським капіталом.

Проаналізувавши різні точки зору авторів [1; 2] щодо присутності іноземного капіталу в банківському секторі України, можна зробити висновок про як позитивні, так і негативні наслідки (таблиця).

Таблиця

Наслідки збільшення частки іноземного капіталу для банківського сектору України

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
1	2
Зростання обсягу кредитних ресурсів банків, стабілізація джерел їх надходження шляхом диверсифікації капіталу та акціонерної бази	Загроза захоплення іноземними банками банківського ринку України, загострення міжбанківської конкуренції та підвищення конкурентного тиску на вітчизняні банки, що може сприяти підвищенню фінансових ризиків і послабленню всієї банківської системи

1	2
Упровадження міжнародного досвіду ведення банківської справи і здійснення міжнародних фінансових операцій. Поліпшення організаційного та фінансового менеджменту банків, якості обслуговування клієнтів	Ускладнення банківського нагляду за операціями банків з боку уповноважених державних органів управління та імовірність посилення іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки
Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг і здеешевлення їхньої вартості. Поліпшення умов обслуговування для клієнтів банків та ефективності функціонування всієї національної банківської системи	Вірогідність посилення нестійкості на національних фінансових ринках через прихід іноземних банків, які не мають високих міжнародних рейтингів та достатній обсяг капіталу
Підвищення капіталізації вітчизняних банків, у тому числі шляхом злиття та поглинання невеликих банків. Консолідація банків, вихід з ринку економічно слабких учасників	Стратегія іноземних банків може бути спрямована лише на здійснення спекулятивних операцій без надання повного спектра банківських послуг
Сприяття міжнародній торгівлі	Загострення соціальної напруги в країні. Першочерговим кроком іноземних банків при купівлі великих системних банків країни є їхня реструктуризація та зниження витрат за рахунок звільнення частини працівників
Зниження доходів національних банків, що спонукатиме їх до зменшення витрат та підвищить фінансовий "імунітет" банківської системи	Підвищення вразливості банківського сектору України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни походження іноземного банку
Підвищення рівня кваліфікації працівників банківського сектору	Імовірність збільшення спекулятивних операцій та операцій з відмивання "брудних" грошей
Присутність іноземних банків призводить до розширення асортименту банківських послуг і зниження їх ціни	Зменшення кредитування середнього та малого бізнесу, так як великі іноземні банки, як правило, орієнтуються на роботу з великими клієнтами
Залучення в економіку закордонних інвестиційних ресурсів	Спроможність іноземних банків пропонувати дешевші кредитні ресурси справлятиме тиск на фінансово нестійку вітчизняну банківську систему
Оздоровлення фінансового сектору країни та підтримання платіжного балансу	Окремі банки на певному етапі своєї діяльності можуть надавати перевагу задоволенню інтересів країни походження капіталу
Розвиток фінансових ринків та ринкової інфраструктури	Вибіркове обслуговування іноземними банками лише кращих клієнтів

Загалом масштаб потенційних переваг присутності філій іноземних банків в Україні порівняно з потенційними ризиками більший, причому потенційні ризики стосуються більше проблеми стабільності економічного розвитку країни.

Стратегічною метою банківської діяльності на сучасному етапі має стати забезпечення системної стабільності і створення необхідних умов для розвитку ринку банківських послуг

на засадах добросовісної конкуренції. При формуванні нового типу комерційного банку в Україні треба враховувати тенденції в розвитку банківської системи Заходу.

Таким чином, дослідивши реалії сучасного стану вітчизняної банківської системи, можна виділити шляхи її організаційного розвитку з урахуванням мікро- та макrorівня (рис. 2).

Запропоновані заходи щодо підвищення рівня конкурентоспроможності банківської системи України дозволять: завоювати частку світового ринку; покращити стан економіки країни; завоювати довіру населення та ін.

Рис. 2. Основні шляхи підвищення конкурентоспроможності банківської системи

Використання цих пропозицій та рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності банківського сектору дозволить значно поліпшити фінансову стабільність і стійкість банківської системи України, що, у свою чергу, вплине на забезпечення економічної стабільності держави.

Література: 1. Кириченко М. М. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №6. – С. 9 – 15. 2. Домрачев В. Інституційний розвиток банківської системи як головний фактор зростання економіки // Фінансові ризики. – 2005. – №2. – С. 30 – 32. 3. Павлюк К. В. Діяльність іноземних комерційних банків в Україні тенденції та проблеми / К. В. Павлюк, В. А. Кажан // Фінанси України. – 2006. – С. 143 – 149. 4. Шелудько Н. М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектору України // Світова економіка. – 2006. – №2(56). – С. 85 – 92. 5. Гриньова В. М. Проблеми та перспективи структурної перебудови банківської системи України / В. М. Гриньова, О. М. Колодізев // Фінанси України. – 2006. – №01. – С. 94 – 100.

Стаття надійшла до редакції
2.10.2007 р.

УДК 624:343.37

Куркина М. М.

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ТЕНЕВОГО СЕКТОРА В СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

The peculiarities of shadow sector in construction industry are described; general and specific factors, influencing the spread of this phenomenon are analyzed; the measures for shadow activity effects' restriction are proposed in the article.

Проблема теневой экономической деятельности уже длительное время привлекает внимание экономистов как в Украине, так и за рубежом. Однако большинство работ по данной теме касаются всей экономики в целом, а отраслевой аспект данного явления изучен гораздо меньше. В частности, теневой сектор в отраслях промышленности, сельского хозяйства, торговли и транспорта рассматривали в своих работах С. Лондарь, В. Гончарова, Т. Приходько и др. Что же касается теневой экономики в строительстве, то, хотя в последнее время и появились публикации, содержащие оценки ее уровня [1; 2], однако в них не исследовались факторы, порождающие это явление в разрезе строительной отрасли.

Целью данной статьи является анализ причин возникновения и особенностей проявления теневого сектора в строительстве, исследование факторов, влияющих на распространённость данного экономического феномена, а также определение мероприятий для уменьшения негативных последствий теневой строительной деятельности.

С учетом принятых в международной практике и сформулированных в системе национальных счетов положений под теневой экономической деятельностью понимается деятельность (законная или незаконная), осуществляемая институциональными единицами с целью получения экономической выгоды, которая скрывается или преуменьшается в целях уклонения от налогообложения [3].

Строительной отрасли по сравнению с другими отраслями экономики в наибольшей степени присущ высокий уровень тенезации.

В СССР по теневым отношениям строительство стояло на третьем месте после сельского хозяйства и торговли. По мнению Т. Корягиной, в СССР за 25 лет теневая экономика в строительстве возросла в 60 раз и составила на конец 1980-х годов 12 млрд. рублей [4].

В Украине по данным Министерства экономики, уровень тенезации в строительстве в 2006 году составил 40% [5].

Проблема тенезации строительной отрасли и на сегодняшний день остается особенно актуальной, однако в Украине она еще недостаточно исследована.

Намного активнее данной проблемой занимаются в России, где Госкомстатом ежемесячно производятся "досчеты" по основным стоимостным показателям статистики строительства. Например, в 1-м квартале 2001 г. было проведено выборочное конъюнктурное обследование скрытой экономической деятельности в отраслях экономики, в том числе и на предприятиях строительного комплекса. В обследовании принимало участие 1097 организаций различного размера и форм собственности, использовались данные ежеквартальных обследований деловой активности строительных компаний за 1998 – 2000 гг. и результаты опроса руководителей экономических ведомств, проведенного Центром экономической конъюнктуры при Правительстве Российской Федерации в 2001 г. [6]. Анализ итогов